

Қатбаева Г.¹

¹ ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ҚАРА СӨЗДЕРІНДЕГІ ТҰРАҚТЫ ТІРКЕСТЕРДІҢ ҚЫТАЙ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ ағартушыларының ең ірі қайраткері, данышпан ақын әрі ойшылы Абай Құнанбаевтың моральдық-философиялық, қоғамдық-саяси және кейіптік-сатиралық ой толғауларының жемісі болып табылатын асыл қазынасы – Қара сөздеріндегі сөз тіркестерінің қытай тіліне аударылуы баяндалады. Абайдың қара сөздеріндегі фразеологизмдердің шет тілдеріне аударылуында қателіктер көп кездеседі. Олардың бірнеше түрлері бар. Біріншіден, аудармашы фразеологизмді тұрақты емес, тура мағынадағы лексикалық бірліктер ретінде қабылдап, оны сөзбе-сөз аударды. Екіншіден, түпнұсқадағы жекелеген фразеологизмдердің өзге тіліндегі бар баламасын таба алмайды. Үшіншіден, түпнұсқада ауыспалы мағынада қолданылған тілдік бірліктерді фразеологизм ретінде қабылдайды және солай аударды. Бұндай жағдайларда аудармада түпнұсқаның мазмұны, мәні, көркемдік ерекшеліктері дұрыс беріледі деп айтуға болмайды. Ең басты талап - аудармашы фразеологизмді фразеологизммен аударуға ұмтылуы керек.

Түйін сөздер: фразеологизм, аудармашы, Абай, қара сөздер

*Katbayeva G.*¹

¹Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

TRANSLATION OF SUSTAINABLE WORD COMBINATIONS IN THE BOOK OF WORDS BY ABAI KUNANBAEV INTO CHINESE LANGUAGE

Abstract

This article describes the translation into Chinese of phraseological units in «The book of words», which are the treasury of moral, philosophical, socio-political and intellectual-satirical thoughts of the greatest figure of Kazakh enlighteners, a brilliant poet and thinker, AbayKunanbaev. There are many mistakes when translating phraseological units in Abay's words of wisdom into foreign languages. There are several types. Firstly, when the translator perceives phraseological units as a lexical unit in the literal sense, and not as stable phrases, and translates them literally. Secondly, he is faced with the problem of selecting an equivalent in the target language. Thirdly, linguistic units used in a figurative sense are perceived as phraseological and are translated as so. In such cases, it we cannot say that the translation correctly conveys the content, meaning and artistic features of the original. The basic requirement is that the translator should strive to translate the phraseological units of the original text using the phraseological units of the target language.

Keywords: Phraseology, translator, Abai, words

*Катбаева Г.*¹

¹Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

ПЕРЕВОД УСТОЙЧИВЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В СЛОВАХ НАЗИДАНИЯ АБАЯ КУНАНБАЕВА НА КИТАЙСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация

В данной статье описан перевод на китайский язык фразеологизмов в словах назидания, которые являются - сокровищницей нравственных, философских, социально-политических и интеллектуально-сатирических мыслей величайшей фигуры казахских просветителей, гениального поэта и мыслителя, Абая Кунанбаева. Существует много ошибок при переводе фразеологизмов в словах назидания Абая на иностранные языки. Есть несколько типов. Во-первых, когда переводчик воспринимает фразеологизмы как лексическую единицу в буквальном смысле, а не как устойчивые словосочетания, и переводит их буквально. Во-вторых, он сталкивается с проблемой подбора эквивалента в языке перевода. В-третьих, языковые единицы, используемые в переносном смысле, воспринимаются как фразеологические и переводятся как таковые. В таких случаях нельзя сказать, что перевод правильно передает содержание, значение и художественные особенности оригинала. Основным требованием является то, что переводчик должен стремиться переводить фразеологизмы оригинального текста используя фразеологизмы языка перевода.

Ключевые слова: Абай, слова, фразеологизм, переводчик

Кіріспе. Қазақ әдебиетінің классигі Мұхтар Әуезовтың айтуынша, қазақ ағартушыларының бір ірі қайраткері, данышпан ақын әрі ойшылы Абай Құнанбаев «өз халқының рухани көзі» болып, онымен бірге ойлап, сезіне білді және оның жарқын болашағына риясыз сенді. [1]

Қазақтың классикалық поэзиясының асқар шыңы болып саналатын – Абайдың мұрасы мол. Соның ішінде моральдық-философиялық, қоғамдық-саяси және кейіптік-сатиралық ой толғаулары болып табылатын «Қара сөздері» маңызды орын алады. Бұл ақынның көп жылғы ой-толғанысының, мазасыз көңіл-күй кешуінің және азаматтық жанайқайының жемісі. Шығарманың стилистикалық мұқият өңделуі, бейнелі тілі, ақынның ағынан жарылуы, оның адамгершілігі, биікке талпынуы, кеменгерлігі «Қара сөзді» адамзат тарихындағы ғаламат әдеби ескерткіштерінің қатарына қойып отыр.

Абай өзінің қара сөздерінде адамдық ар-ожданға кір келтіретін кемшіліктерден арылып, ең алдымен рухани өркениетке ұмтылуға, білім арттыру жолына түсуге және өз халқының ғана емес, басқа халықтардың да өнері мен кәсібін үйренуге шақыра отырып, мұның бәрі тәуелсіздікке жетудің бірден-бір дұрыс жол екенін атап көрсетті.

Абайдың пайымдауынша, осылай ғана әлемнің ұлы халықтарының деңгейіне көтерілуге болады. Уақыт кеменгер ойының дұрыстығын дәлелдеді. Бүгінгі таңда Абай шығармалары әр қилы халықтар мен мәдениеттерді жақындастырып, барлық көзі ашық адамзаттың рухани игілігіне айналып отыр.

Кез-келген халықтың тілі тұрақты сөз тіркестеріне бай болады. Тұрақты сөз тіркесі, фразеологиялық тіркес – екі немесе одан да көп сөздердің тіркесуінен жасалып, бір ұғымды білдіретін бейнелі сөздер тобы. Тұрақты сөз тіркесінің құрамындағы сөздер өздерінің дербес мағыналарынан ажырап, жеке-дара сөздерге балама ретінде жұмасалады, олардың тіркестегі мағынасы жеке тұрғандағы мағынасына сай келе бермейді. [3]

Әдістеме. Фразеологизмдер – күрделі тілдік құбылыс. Фразеологизмдердің поэзиядағы көркемдік қызметін пайымдау, анықтау және өзге тілде беру оңай емес. Абай, Пушкин сияқты ұлы ақындардың поэзиясындағы фразеологизмдердің мәнін, көркемдік қызметін басқа тілдерде беру аудармашыдан терең білімді, ақындық талантты талап етеді. Мұндай жағдайда аудармашының алдында бірнеше міндеттер тұрады:

- фразеологизм теориясының негізгі мәселелерін білу;
- фразеологиялық бірліктердің мәнін екі тілде бірдей терең білу;
- аудармада олардың мәнін, семантикасын, экспрессивті-стилистикалық қызметін лайықты жеткізу.

Ал бұл міндеттерді ойдағыдай іс жүзіне асыру фразеологизмді аудармашының аудармаға дейінгі талдауының, пайымдауының деңгейімен байланысты.

Фразеологизмдерді аудармаға дейінгі талдау кезеңінің алғашқы қадамынан-ақ аудармашы көптеген қиындықтарға кездеседі. Олардың бастылары қатарында мыналарды атауға болады:

- фразеологизмдердің құрылымын, құрамдас бөліктерін анықтау;
- олардың контексттегі, контекстегі және жасырынмағынасын, мазмұнын, мәнін түсіну;
- көркемдік-эстетикалық қызметін анықтау;

- фразеологиялық бірліктің аударма тіліндегі толық баламасын табу;
- фразеологиялық бірліктің аударма тіліндегі жақын баламасын табу;
- фразеологиялық бірліктің мағынасын аудармада сипаттау жолымен беру, т.б.

Бұлардың әрқайсысы фразеологизмдерді аудару процесінің белгілі сатыларына сәйкес келеді. [6]

Аталған сатылардың алғашқысында анықталатын мәселелердің маңызы зор. Бұл жерде екі тілді жете білмейтін аудармашының қателесуі оңай. Абайдың қара сөздеріндегі фразеологизмдердің шет тілдеріне аударылуында осындай қателіктер көп кездеседі. Олардың бірнеше түрлері бар. Біріншіден, аудармашы фразеологизмді тұрақты емес, тура мағынадағы лексикалық бірліктер ретінде қабылдап, оны сөзбе-сөз аударады. Екіншіден, түпнұсқадағы жекелеген фразеологизмдердің өзге тіліндегі бар баламасын таба алмайды. Үшіншіден, түпнұсқада ауыспалы мағынада қолданылған тілдік бірліктерді фразеологизм ретінде қабылдайды және солай аударады. Бұндай жағдайларда аудармада түпнұсқаның мазмұны, мәні, көркемдік ерекшеліктері дұрыс беріледі деп айтуға болмайды. Ең басты талап - аудармашы фразеологизмді фразеологизммен аударуға ұмтылуы керек. Дегенмен, көп жағдайда түпнұсқа мен аударма тілдерінде сәйкес фразеологизмдер табыла бермейді. Мұндай жағдайларда сипаттама беруге, калькалауға, лексикалық аударма жасауға, контекстуалды ауыстыруға, таңдап аударуға тура келеді. Фразеологизмдерді аударуда лексико-грамматикалық, семантикалық трансформациялардың қай-қайсысын да лайықты жерінде орнын тауып қолдануға болады [4]

Тұрақты сөз тіркесі дегеніміз екі немесе одан да көп сөздердің тіркесуінен жасалып, бір ұғымды білдіретін бейнелі сөздер тобы. Тұрақты сөз тіркесінің құрамындағы сөздер өздерінің дербес мағыналарынан ажырап, жеке-дара сөздерге балама ретінде жұмасалады, олардың тіркестегі мағынасы жеке тұрғандағы мағынасына сай келе бермейді.

Нәтиже және талқылау. Абайдың қара сөздерінде кездесетін тұрақты сөз тіркестеріне талдау жасауға тоқталатын болсақ. Бірінші қара сөзінде Абай жазуға қалай кіріскені туралы сөйлейді. Бұнда өмірбаяндық дерек бар және өзінің жалпы шығармалық еңбегіне ойлы түсінік береді. Бірақ кейін осы тақырыпқа өзге қарасөздерде оралмайды. Бірінші қара сөзіндегі «Мұңдасып, шер тарқатысар кісі болмған соң» деген сөйлемі «没有知心人互相谈心» деп аударылған, «шер тарқату» тұрақты сөз тіркесі қытай тілінде «谈心», яғни шер тарқату деп берілген. Келесі бір тұрақты сөз тіркесі «ермек қылу» сөз тіркесі екі рет кездеседі және екі түрлі аударылады. «Балаларымның өзіне ілгері өмірінің, білімінің пайдасын тыныштықпен көрерлік орын тапқаным жоқ, қайда бар, не қыл дерімді білмей отырмын, не бол деп бағам? Оны да *ермек қыла алмадым*» қытай тілінде «不!不能拿教育儿童当儿戏» деп аударылған, яғни ермек қылу деген мағынаны беріп тұр. «Ақыры ойладым: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен қара сияны *ермек қылайын...*» қытай тіліне «最后我想, 还是用笔墨纸张来消磨时间» уақытын өткізу тіркесімен берілген.

Екінші сөзінде — халықтарды салыстырады. Қазақ, ноғай (татар), сарт (өзбек), орыс сияқты көршілес елдерді оқушысы қазақ жұртшылығына әділетті достық көңілмен ұғындырып береді. Әңгімені жай бір тыңдаушылар тобында отырғандай, жеңіл әзіл тәрізді бастап, өз халқының дәлелсіз үстірт өзімшілдігін мысқыл ете келеді. Содан барып шын сыншыл ойларына ауысады. Еңбек сүйген ел атаулының бәрі де қазақтай еңбексіздікке мол салынған және сол еңбекті өнеркәсіпте, күндегі тірлікте көрші елдің бәрінен кейін қалып отырған халқына үлгі берерлік, артық елдер болып бағаланады. Екінші қара сөзінде «Орыс ойына келгенін қылады деген» қазіргі таңда тұрақты тіркеске айналған, осы тіркесті қытай тіліне былай аударған екен «俄罗斯人想起什么就干什么». «Оның бәрі – бірін-бірі қуып қор болмай, *шаруа қуып, өнер тауып, мал тауып*, зор болғандық әсері» қытай тіліне «他们所以能有今天, 是因为能互相团结, 管好经济, 学习技术, 发展生产的结果» деп берілген. Қытай тіліндегі аудармасы қазақ тіліндегі баламаға онша келмейді. Автор бұл тұста ұқсас мағынаны өз сөзімен берген. [7]

Тақырып жағынан алғанда, үшінші сөз де өзінше бөлек бір алуан. Бұнда қазақ сахарасын билейтін әкімдер, тергеуші билер, соттар туралы сөйлейді. Сол күндегі ел тірлігінің қайшылық, ауыртпалықтарын молайтып отырған патшалық өкімет туралы да ой қозғайды. Болыс атаулының елге сор болатын тынымсыз сойқанды мінездерін әшкерелейді. «Уақытша себі бола ма» деп бірер ұсыныстар айтады. Сол ретте ендігі болыс орысша оқуы бар адамнан болса екен дейді. Және тергеу мен үкім шығаратын қазақтың биі, сот орны туралы пікір айтады. Ел ішіндегі дау оңай шешілу үшін,

әділетпен аяқталу үшін патшалық өкімет сайлаумен қойып жүрген билер болмаса екен дейді. Абайдың ойында да билік, тергеу халықтың қамына жақын болсын. Жұртшылыққа залалды жаманшылық атаулы орынды жазасын алатын болсын деген қамқорлық талап бар. Бұл қарасөз Абайдың өз тұсындағы күнделікті өмір шындығына қолма-қол қатынасып, жәрдем етсем деген талабын көрсетеді. Өлеңдік шығармаларында өз заманының шындықтарымен қолма-қол байланысты болып, оны сынау арқылы пайдалы іс етемін деген ақын жаңағы қарасөзінде сол әлеуметтік, әкімшілік қалпына нақтылап араласқысы келеді. Әсіресе халыққа күнделік іс-әрекеттерімен бейнет, дерт әкеліп отырған тергеушілік тәртіптің сорақылықтарымен алысуға кіріседі. Үшінші сөзінде «Осындай қастарға *сөзім өтімді* болсын деп...» сөз өту тіркесін «压倒对方.....» қарсыласқа қысым көрсету тіркесімен алмастырады. «Ел екі жар болған соң, кім *ант ішінақтап*, арамдығын жақтап.....» ант ішу тұрақты тіркесін «可是人们分成两派, 谁只要昧着良心替他们说话» *昧良心* – ұятын жоғалту деген тіркеспен беріледі. «Ол адам *басын құтқармақ* үшін жамандарға жалынса, оның да *адамдығының кеткені*, егер жалынбаса, тергеулі, сотты адам болып, ешбір қызметке жарамай, *басы қатерге түсіп* өткені» «如果他们为了自身的安全给坏人让步, 会丧失人格; 如果不让步, 会给他们强加上种种莫须有的罪名, 使他们无法工作, 甚至遭到不幸» *басын құтқару* – *自身的安全*, адамдықтың кетуі – *会丧失人格*, *басы қатерге түсу* – *遭到不幸* қытай тіліндегі ұқсас тіркестермен берілген [2] [5]

Сегізінші сөзінде «Байлар, олар өздері де бір күн болса да, *дәулет қонып, дүниенің жарымы басында тұр*». «Басына дәулет қону» тіркесі қытай тіліне “至于巴依, 眼下他们是幸运者, 仿佛世界的半财富握在他们手里”, «Көңілдері көкте, көздері аспанда»- “他们的心比天还高, 眼睛长在头顶上” деп аударылған, қытай тіліндегі аудармасында сөз тіркесі қолданбаған, мағынасына қарай аударған.

Тоғызыншы сөзінде Абай қазақ халқының болмысы туралы сөз қозғайды, олардың теріс қылықтарын сынайды. Бұл қара сөзде бірнеше тұрақты тіркестер кездеседі «үміт үзу- *失望*» қытай тілінде де осындай ұқсас тұрақты сөз тіркесі бар, ұқсас тұрақты тіркеспен алмастыру әдісін қолданған. «Көңілге тыянақ қылу- *使人感到安慰的某些东西*» мағынасына қарай қытай тілінен аударылған, тұрақты сөз тіркесімен алмастырылмаған. «Көңілге қуат қылу» тұрақты тіркесі қытай тіліне «为了安慰自己» деп мағынасын сөйлем арқылы берген. «Сырты сау іші өлу» тұрақты сөз тіркесі қытай тіліне «人虽然活着, 心已经死了» – Тірі жүрсе де өлген адамдай деп сөйлем ретінде аударылған. «Қайраты, жалыны сөну» сөз тіркесі қазақ тілінен қытай тіліне «另立门庭了» басқа есік алдында тұрып қалу деген мағынамен аударылған. Қазақ тіліндегі «қуыс кеуде» тұрақты сөз тіркесі «觉得自己是一副空架子» қытай тілінде «空架子» – «бос орын» тұрақты сөз тіркесімен алмастырылған, яғни қытай тіліндегі баламасы берілген.

Оныншы сөзінде бала тәрбиесіне тоқталады. Қазақ халқының балаға деген көзқарасының дұрыс еместігін сын етеді. Кездесетін тұрақты тіркестер «орнын басу- *延续自己的香火*», «қамын жеу- *去操心*», «қорлық көру - *受折磨*» сияқты тұрақты сөз тіркестері. Қазақ тіліндегі «орнын басу» тұрақты сөз тіркесі қытай тіліне «延续自己的香火» деп аударылған, яғни қытай тіліндегі «отын сөндірмеу» тұрақты тіркесімен мағынасына қарай алмастырылған. [2]

Он екінші Абай дін мәселесіндегі иман туралы сөз қозғайды. Бұл сөзінде «Кімде-кім үйреніп жетпей жатып, үйренгенін қойса, оны *Құдай ұрды*, ғибадаты ғибадат болмады» сөйлеміндегі «құдай ұрды» тұрақты тіркесі қытай тіліне аударылмаған. Қытай тіліндегі нұсқасы «无论是谁, 还没有学好便中断学习, 是不会有成效的» нәтижесіз қалады деген мағынамен берген. «Көңілге қалың бермей тұрып, жырттысын салды» сөйлеміндегі тұрақты тіркестері «正象男女婚事中没有相亲就下聘礼是一样的», яғни адаптация әдісін қолданып, қазақтың салт-дәстүрін қытай оқырмандарына түсінікті болу мақсатында аударған.

Он үшінші сөзінде иман мәселесін жалғастырады. Оның екі түрін ажыратып береді. Қазақ тіліндегі «мойын ұсұну» тұрақты сөз тіркесі қытай тіліндегі баламасы «顺从» тұрақты сөз тіркесімен алмастыру әдісі арқылы аударылған. «Көңілі қозғалмастай берік болу» тұрақты тіркесі қытай тіліне «加以引诱也不为所动» деп аударылған.

Он төртінші қара сөзінде жүрек ұғымына түсініктеме береді, сонымен қатар жүректің қасиеттерін анықтайды. Бұл тұста кездесін «жүректі кісі - 有心人», «мақтауға сыймау- 并不值得夸奖», «айтқанға көну- 听教悔», «уәдеде тұру- 信守诺言», «бойын жаманшылықтан жию- 勇于改正错误» сияқты тіркестер аудармадағы баламамен алмастыру әдісін қолдану арқылы қытай тіліне сәтті аударылған. [2]

Он бесінші сөзінде Абай ақылды мен ақылсызды бөліп көрсетеді, оларға тән қасиеттерін санап береді. Бұл сөзде кездесетін тұрақты тіркестер «көңіл сүйсіну» қытай тіліне «思维» - жақсы ойлау сөзімен берілген. «Өмірінің қызықты шағын итқорлықпен өткізу- 最有价值的时间到未了» аудармасындағы «итқорлықпен өткізу» тіркесі қытай тіліндегі «уақытының соңына жету» сөз тіркесімен алмастырылады. Қазақ тіліндегі «жастығы тозу» тіркесі қытай тіліне «认为能永远保住青春» өте ұқсас тіркеспен берілген, яғни өмір бойы жастығын сақтап өтемін деп ойлау тіркесімен аударылған. «Буыны босау» тіркесі қытай тілінде «精力会衰退» тура мағынасында аударылған, яғни «күші кету» тіркесімен алмастырылады. «Ақылдың көзін байлау» тұрақты сөз тіркесі қытай тіліне «蒙住智慧的眼睛» тура мағынасында сөзбе-сөз аударылған. [2]

Он жетінші қара сөзінде Абай қайрат, ақыл және жүрек үшеуін бір-бірімен сөйлестіріп, қайсысының маңызды екенін үшеуінің арасында пайда болған дау арқылы көрсетеді. Бұл ретте «бойын қайта жию- 回心转意», «жүрекке билету- 让心来指挥», «табанының топырағын көзге сұрту - 他踩过的尘土都有助于恢复盲人的视力» тұрақты тіркестері қытай тіліне балама тіркестермен аударылған.

Он сегізінші қара сөзінде адам баласының киімді қалай кию керектігі, қазақ халқының кербездікке жақын болатындығын сөз етеді. Қазақ тілінің «ішін күйдіру» тіркесі қытай тілінде «赞赏» мақтану етістігімен аударылған. Тұрақты тіркесті мағынасы жағынан ұқсас сөзбен беру әдісі қолданылған.

Абайдың жиырмамыншы сөзінде адаммен тағдырлас болатын жалығу сезімінің қандай нәрсе болмасын жалығатын кезінің келетіні туралы айтады. Осы қара сөзде «көңілі суыды» тұрақты тіркесі «使人生产厌倦情绪» - адам бір істен жалықты деген мағынамен аударған.

Жиырма төртінші қара сөзінде автор қазақ халқына тән мақтаншақтық, бірін-бірі аңдуы, көре алмауы сияқты жат қылықтарға сын айтады. Осы тұста кездесетін «сұғын қадау» тұрақты тіркесі қытай тіліне «打注意» мағынасын тура беретін тұрақты тіркесімен берілген. [3]

Жиырма алтыншы сөзінде өз халқының күр нәрсеге қуануы жанына бататындығын сөз етеді. Жиырма алтыншы қара сөзінде «жер болу - 极大的侮辱» қытай тіліндегі ұятты болу тіркесімен берілген, «жерге кіру тіркесі» қытай тіліне «感到无地自容» мағынасы бірдей тұрақты тіркесті ұтымды қолдану арқылы аударған, қазақ тіліндегі «көзі жету» тіркесі қытай тілінде «看得很清楚» - анық көру тіркесімен алмастырылған.

Абайдың отыз бірінші сөзінде адам баласы жадыны төрт түрлі әдіспен жаттықтыру туралы айтады. Мұнда кездесетін «көкірегі байлаулы берік болу» тұрақты тіркесі «应该集中精力» - күшін жинау тіркесімен берілген, «көңілге бекіту» тіркесі қытай тіліне тура мағынада аударылған «巩固自己的记忆» - жадына мықтап сақтау деген мағынада берілген.

Отыз екінші қара сөзінде Абай Құнанбаев білім-ғылымға үйрену үшін талаптану қажет екендігін айтады. Осында «қызыққа шайқалу» тіркесі қытай тіліне «无法控制自己» - өзін бақылай алмау деп берілген. «Көзі жету» тіркесі «发现» - етістігімен берілген. «Құрмет күту тіркесі қытай тіліне «尊重» - құрметтеу етістігімен берілген.

Отыз төртінші қара сөзде дін мәселесі туралы сөз қозғайды. Бұл дүниеде қонақ екенін, бұл дүниеде өзін қалай ұстаса, о дүниеге барғанда жауап тартатыны туралы айтып кетеді. Осы тұста «көз аларту- 羡慕, 嫉妒» қызғану етістігімен аударылған, «еңбегін жандыру- 赏识劳动», «екі сөздің басын қосу- 讲两句» тұрақты тіркестері қытай тіліне аударылған.

Отыз бесінші қара сөзінде дін мәселесі әрі қарай жалғасады. Дінге жақынмын дегендердің өзін жауапқа тартатындығы туралы айтады. Бұл қара сөзде «құрмет алу- 得尊重», «өмірін сарып қылу - 耗精力» тіркестері қытай тіліне баламасын беру әдісімен аударылған. [2]

Тұрақты тіркестердің қара сөздердің бірнешеуінде қайталану жағдайы кездеседі.Отыз алтыншы қара сөзінде «кірерге жер таба алмау- 感到无地自容» мағынасы бірдей тұрақты тіркесті ұтымды қолдану арқылы аударған, «бойға теріс қылық - 身份不相称的行为», «адамшылыққа кесел қылық- 玷污人格的事», «тілге сөз түспеу, көңілге ой түспеу- 心烦意乱, 想讲话也无从讲起»деп аударылған.

Отыз жетінші қара сөзінде Абайдың афоризмдері берілген. Түрлі құбылыстарға өз ойынан қысқаша сипаттама береді. Осы тұста кездесетін кейбір афоризмдер қазіргі қазақ тілінде мақал-мәтелдер ретінде кеңінен қолдануда. Бұл сөзде «көрікті ой- 美好愿望», «өңі қашу - 并不悦耳动听», «көңілі өшу- 使你失望», «көңілі уану- 得到安慰» тұрақты тіркестерінің аудармасын кездестіруге болады.

Отыз тоғызыншы қара сөзінде қазақ халқына тән теріс қылықтардың көптігін, олардың халық ретінде дамуына кері әсер тигізетіндігі туралы айтады. Қара сөзде «қара жұрт» тіркесін қытай тіліне «其他人»- өзгелер деп аударған.

Қырықыншы қара сөзінде қазақ халқының теріс қылықтарының бірі – жамандау туралы сөз қозғайды. Тірісін де, өлісін де жамандайтын халықтың барар жері алыс еместігін де ескереді. Осы тұста «құлақ қоймау»тіркесі «不愿意听» - тыңдағысы келмеді деп аударылса, «сүттей ұю - 全神贯注» қытай тіліндегі жан-тәнімен берілу балама тіркеспен сәтті аударылған.

Қырық екінші сөзінде Абай қазақ халқының еріншек екенін айтады, жұмысы жоқ адамның жаман қасиеттерге жақын болатындығын сөз етеді. Осы орайда «тамақ асырау– 讨一顿便宜吃饭», «сөз анду - 专门探听自己无关的消息» тіркестері қытай тіліне мағынасына қарай аударылған.

Қырық үшінші сөзінде Абай адам баласының тән мен жаннан тұратындығын, екеуінің арасындағы туа біткен қасиет пен өмір барысында жинақталған қасиеттерден тұратыны туралы бірер сөз қозғайды. Бұл жерде «көңілге түсу - 使人生产感觉», «көңілде суреттеу- 在人的认识里留下不同的印象», «ақыл беру- 不赐给智慧»,«жүректі кірлету- 心灵玷污», «жүректің айнасын бұзу- 心的明镜将遭到损坏» тіркестері қазақ тілінен қытай тіліне тура мағынасында аударылған. [2]

Қорытынды. Ұлтымыздың ұлы перзенті Абай – қазақтың шыңы. Абай ұлы ақын, халқымыздың маңдайына біткен жарық жұлдызы, композитор, аудармашы, философ, ағартушы, қазақтың реалистік жаңа жазба әдебиетінің негізін қалаушы. Абайдың қара сөздері – ақынның тереңнен толғаған озық ойларының шынайы туындысы.

Абайдың қара сөздерін қытай тіліне аударған қытай тілінің аудармашысы Ха Хуан Жаң(哈拜译·阿克利亚 箴言集) қазақ халқының ұлы ақыны Абайдың шығармашылығын әлем және қытай халқына паш етті. Ха Хуан Жаң бала кезінде алғаш рет Абайдың өлеңдерін оқығаннан-ақ Абай шығармашылығына ғашық болып , Абайды тану мақсатында ақынның шығармаларын аударуды ұйғарады. Өмірінің соңына дейін Абай шығармаларын аударумен болған Ха Хуан Жаң әрдайым: “Жібек мата табылмайтын жерде, қарапайым матаның өзі керемет болып көрінеді. Мен қарапайым аудармашымын, бар болғаны қолымнан келгенін істедім”,- деп кішіпейілдік танытып, Абай шығармаларын аудару өзі үшін үлкен мәртебе екенін айтып өткен.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Абай. Қара сөздері. А.,2010.
- 2 哈焕章. 阿拜诗文集. 新疆 1994.

- 3 Әуезов М. Абай Құнанбаев: мақалалар мен зерттеулер. – Алматы: «Ғылым» баспасы 1967. 391 бет.
- 4 Байтұрсынов Ахмет. Қазақтың бас ақыны. – Алматы: «Қазақ газеті» 1913
- 5 Әуезов М. Шығармаларының елу томдық жинағы. – Алматы: Жібек жолы, 2004. – Т.15. – 394 б.
- 6 Мырзахметұлы М. Абайтану: = Астана: «Interactiv Kazakhstan» баспасы 2014.
- 7 Ысмағұлов Ж. Абай дәстүрі және оның XX ғасыр басындағы әдебиетте дамытылуы // Қазақтың бас ақыны: Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. – Алматы: Дәуір, 2004. – 120 б.

References:

1. Abai. *Qara sözderi*. A., 2010.
2. 哈焕章. 阿拜诗文全集. 新疆 1994.
3. Äuezov M. *Abai Qūnanbaev: maqalalar men zertteuler*. – Almaty: «Ĝylym» baspasy 1967. 391 bet.
4. Baitürsynov Ahmet. *Qazaqtyñ bas aqyny*. – Almaty: «Qazaq gazeti» 1913
5. Äuezov M. *Şyğarmalarynyñ elu tomdyq jinağy*. – Almaty: Jibek joly, 2004. – T.15. – 394 b.
6. Myrzahmetūly M. *Abaitanu*: = Astana: «Interactiv Kazakhstan» baspasy 2014.
7. Ysmağūlov J. *Abai дәstürі jäne onyñ HH ғasyr basyndağy әdebiette damytylyuy // Qazaqtyñ bas aqyny: Halyqaralyq ғыlymi-teorialyq konferensia materialdary*. – Almaty: Däuur, 2004. – 120 b.

MPHTI 16.41.53

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.103>

Abenova P.¹

¹*Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan*

LINGUOCULTURAL ASPECTS OF TRANSLATION OF MODERN AMERICAN GONZO-REPORTING

Abstract

This article discusses linguistic and cultural aspects of translation of modern American gonzo-reporting on the example of the book written by Thompson Hunter, who is father founder of genre “gonzo”. The genre “gonzo” appeared first in the USA within the new branch of journalism, which is called “New Journalism” and it developed there as well. Gonzo-reporting is a type of a text, where author uses subjective 1st person narration. He actively participates in the event that he describes. Gonzo-text has its specific stylistic and linguistic peculiarities, due to the fact that author speaks mind freely, uses humor, sarcasm, irony, jargons, slangs etc. Gonzo-texts contain deep descriptions of many details, explanations to author’s actions in reality. The translator’s main aim in translation of gonzo-reporting is to conduct adequate translation from linguistic and cultural aspects. The article provides a comparative and contrastive analysis of translations and the original; it discusses various approaches and criticism to the translation text.

Keywords: gonzo reporting, gonzo-text, new journalism, translation, translation skills, translation transformations

Әбенова П.¹

¹*Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар, және әлем тілдері Университеті,
Алматы, Қазақстан*

ЗАМАНАУИ АМЕРИКАНДЫҚ ГОНЗО-РЕПОРТАЖ АУДАРУ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІСІ

Аңдатпа

Мақалада гонзо жанрының негізін қалаушы Томпсон Хантердың кітаптарының негізінде заманауи американдық гонзо-репортажды аударудың лингвистикалық және мәдени аспектілері қарастырылады. Гонзо жанры алғаш рет АҚШ-та пайда болып, «жаңа журналистика» деп